

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДТЕХНОЛОГІЙ

Світлана Дубяга¹, Світлана Довга²

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького¹
Нікопольське педагогічне училище ДВНЗ «Криворізький національний університет»²*

Анотація:

У статті виокремлено педагогічні умови, що сприяють підвищенню якості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання педагогічних технологій у професійній діяльності, визначено сутність поняття «педагогічні умови». Наголошується на можливості педагогічних дисциплін у підготовці студентів до інноваційної діяльності, формуванні вмінь і навичок самовдосконалення та самоосвіти.

Ключові слова:

педагогічні умови, підготовка студентів, початкова школа, педагогічні технології.

Аннотация:

Дубяга Светлана, Довгая Светлана. Педагогические условия подготовки будущих учителей начальной школы к использованию педтехнологий.

В статье выделены педагогические условия, способствующие повышению качества подготовки будущего учителя начальной школы к использованию педагогических технологий в профессиональной деятельности, определена сущность понятия «педагогические условия». Отмечается возможность педагогических дисциплин в подготовке студентов к инновационной деятельности, формировании умений и навыков самосовершенствования и самообразования.

Ключевые слова:

педагогические условия, подготовка студентов, начальная школа, педагогические технологии.

Resume:

Dubiaha Svitlana, Dovha Svitlana. Pedagogical conditions of future elementary school teachers' training to the use of educational technologies.

The article singles out the pedagogical conditions that improve the quality of training future elementary school teachers' training to use educational technologies in professional activities; the essence of the concept of "pedagogical conditions" has been determined. The possibility of teaching courses to prepare students for innovative activities, shaping the skills of self-improvement and self-education is accentuated.

Key words:

pedagogical conditions, students training, elementary school, educational technologies.

Постановка проблеми. На сьогодні здійснюється реформа всієї системи освіти. Одним із найважливіших напрямків цієї реформи – зміна мети освіти, її переорієнтація на задоволення потреб конкретної особистості. Важливими складовими процесів, що відбуваються, є гуманізація і гуманітаризація освіти. Суспільство і держава орієнтують своїх членів на безперервне освоєння знань, на залучення до світової та вітчизняної культури. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується гостротою змін, що відбуваються в різних сферах людської практики.

Процеси, що відбуваються в Україні, висувають перед системою освіти завдання, пов'язані з переглядом основних концепцій і підходів до підготовки спеціаліста. Це викликано потребою формування конкурентоспроможного фахівця з високим рівнем професіоналізму та компетентності, що вміє швидко адаптуватися, мобілізуватися в умовах сучасної освіти. Тому в суспільстві існує гостра потреба в професійно підготовлених кадрах, здатних працювати творчо, нетрадиційно, усувати формалізм і одноманітність у роботі.

Реалії сучасності вимагають від майбутнього вчителя бути інтелектуально розвинутим та соціально активним, застосовувати різноманітні педагогічні технології й засоби для здійснення найважливішої професійної функції – готувати вихованців до адаптування та співіснування в соціумі. Належний рівень технологічної компетентності стає невід'ємною складовою характеристики професійної діяльності педагога. Тому процес підготовки студентів має бути

пов'язаний з організацією активної професійної діяльності і базуватися на педагогічних умовах, створених і керованих викладачами ВНЗ.

Умови створюють саме те середовище, в якому необхідні явища, процеси виникають, існують і розвиваються. До педагогічних умов учені відносять такі, які свідомо створюються у навчально-виховному процесі ВНЗ та повинні забезпечити найефективніше формування і протікання необхідного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний і дидактичний аспекти нових технологій навчання вже достатньо розроблено та висвітлено в роботах В. Беспалька, Л. Буркової, О. Пехоти, Г. Селевка А. Фурмана та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Разом із цим, впровадження зазначених технологій у педагогічну практику просувається не досить швидко. Це відбувається через недосконалість сучасних технологій управління освіти в цілому та технологій управління процесом впровадження інновацій, зокрема, початкової освіти.

Проблема підготовки вчителя до інноваційної діяльності є також предметом сучасних психолого-педагогічних досліджень. Теоретико-методологічні аспекти професійно-педагогічної підготовки вчителів окреслені в працях А. Алексюка, В. Бондаря, І. Зязюна, О. Козлової, К. Макагона, О. Матвієнко, О. Мороза, Т. Поніманської, О. Савченко, Р. Скульського та ін.

Формулювання цілей статті. Навчання майбутніх учителів початкової школи має відбуватися на основі компетентнісного підходу в процесі їхньої первинної професіоналізації та

з урахуванням інших науково-методологічних підходів, які лежать в основі педагогіки, психології та інших наук і доповнюють сутність педагогічних умов фахової підготовки студентів у вищій школі. Тому метою статті є розгляд концептуальних положень і виявлення педагогічних умов, що впливають на підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів до використання педагогічних технологій у системі початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «педагогічні умови» сьогодні інтенсивно використовується у наукових дослідженнях, присвячених проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців.

У літературі сутність поняття «умова» визначається як необхідна обставина, що уможливує здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [1, с. 1506]. Великий тлумачний словник визначає умову як вимогу, що ставиться однією з сторін, що домовляються; як усну чи письмову згоду про що-небудь; як правила, що встановлені у будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких відбувається чи залежить будь-що [1, с. 776]. У психології умову розуміють як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей. Таким чином, із психолого-педагогічних позицій педагогічні умови – це обставини, від яких залежить продуктивність цілісного педагогічного процесу професійної підготовки фахівців. Водночас, «обставина» характеризується як сукупність умов, за яких що-небудь відбувається [1, с. 818].

Також науковці використовують поняття фактор як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник. У нашому дослідженні таким явищем є процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Отже, навчання фахівців залежить від певних умов, чинників, які є причиною – явищем, що породжує інше явище та визначає його характер, є приводом для певних дій, спонукою, мотивом, які зумовлюють певні вчинки [1, с. 1140]. Це підкреслює причинно-наслідковий зв'язок між умовами професійної підготовки і результатами навчання фахівців. Таким чином, якщо певна умова є причиною якогось ефекту, то вияв цього ефекту залежить не лише від усвідомлення нами цієї умови (її визначення), а від її наявності, існування, реалізації. Відтак перед викладачем постає завдання не лише визначити, але й створити (підготувати), реалізувати певні умови для досягнення запланованого ефекту. У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття «умова», які мають багато спільного. Так, у «Філософському енциклопедичному словнику» зазначено: «умова – філософська категорія, в якій

відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність» [6, с. 482].

Питання про педагогічні умови розглядається у роботах багатьох дослідників. Так, О.Ф. Федорова під педагогічними умовами розуміє сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [6]. А.М. Алексюк, П.І. Підкасистий під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому поділяють їх на: а) зовнішні: позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо; б) внутрішні (індивідуальні): індивідуальні властивості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо) [6].

В.М. Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [5, с. 153-161]. Педагогічними умовами вважають обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню навчально-виховного процесу, їх визначають як комплекс засобів, наявних у навчального закладу для ефективного здійснення навчально-виховного процесу.

На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [6].

Реалізація педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання педагогічних технологій у професійній діяльності передбачає оптимізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, що, фактично, є основою їхнього професіогенезу. У процесі професійного розвитку майбутніх фахівців у ВНЗ відбувається не тільки суто професійна підготовка, а й формування потреби та особистісної готовності студентів оволодіти професією, прагнення набути професійної освіченості, майстерності, культури фахівця, що об'єднується загальним поняттям професійна компетентність. Перед викладачами стоїть завдання створити такі педагогічні умови підготовки студентів, за яких вони з перших кроків самостійної професійної діяльності уже вмимуть виявляти знання, систему вмінь, що визначають певний рівень професійної компетентності майбутнього фахівця, і є основою професіоналізму

як здатності людини ефективно і якісно здійснювати певний вид діяльності.

Розробляючи педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів, ми опиралися на теоретичні положення Л.О. Хомич [5, с. 132], згідно з якими у педагогічному ВНЗ кожен навчальну дисципліну, організаційно-методичну форму слід розглядати, з одного боку, як засіб загального особистісного розвитку майбутніх педагогів, а з другого, – як основу їхньої майбутньої професійної діяльності, спрямованої на розвиток особистості молодших школярів.

Для визначення оптимальних педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання педагогічних технологій у професійній діяльності ми виокремили закономірності навчання, згідно з якими результативність професійної підготовки студентів перебуває у залежності від таких чинників:

- значущості для майбутніх фахівців змісту навчального матеріалу;

- гносеологічні, відповідно до яких результати підготовки вчителів початкової школи залежать від обсягу навчально-пізнавальної діяльності та практичного застосування знань і вмінь, а продуктивність засвоєння знань прямо пропорційно залежить від потреби вчитися, від рівня проблемності навчання, інтенсивності залучення студентів до розв'язання значущих для них навчально-професійних завдань, що водночас мотивує їх до творчої навчально-пізнавальної діяльності;

- психологічні, що потребують урахування інтересу до навчально-професійної діяльності і навчальних можливостей студентів, оскільки продуктивність фахової підготовки залежить від їхньої пізнавальної активності, особливостей мислення, розвитку пам'яті, здатності до учіння, сформованості навичок і вмінь, які формуються у процесі застосування спеціальних тренувальних вправ і спонукають до мисленнєвої діяльності та смислотворчості;

- кібернетичні, згідно з якими ефективність, якість навчання залежить від частоти й обсягу зворотного зв'язку, від ефективності контролю, від якості управління навчальним процесом;

- соціологічні, які підкреслюють актуальність застосування педагогічних технологій і підтверджують, що розвиток індивіда зумовлюється розвитком тих осіб, з якими він спілкується, а ефективність навчання залежить від інтенсивності пізнавальних контактів, взаємонавчання, пізнавального напруження, від якості спілкування на різних рівнях тощо;

- організаційні закономірності, що підкреслюють ефективність навчання залежать від управління цим процесом з боку викладача та оптимальної організації навчально-пізнавальної діяльності студента.

Спираючись на вимоги сучасної початкової освіти і враховуючи умови і показники підготовки майбутнього вчителя у ВНЗ, ми виокремили наступні педагогічні умови, які, на думку багатьох науковців, сприятимуть підвищенню якості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання педагогічних технологій у професійній діяльності:

- відбір навчального матеріалу з урахуванням їхніх потреб та інтересів;

- формування і підтримання мотивації досягнень студентів у навчальній діяльності;

- залучення до різних видів професійної діяльності;

- використання активних методів навчання, різноманітних форм, методів і засобів контролю та оцінювання знань, умінь і навичок студентів;

- формування адекватної самооцінки результатів навчання, навичок і вмінь рефлексивної діяльності.

Успішний процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання педагогічних технологій базується також на виробленні в них потреби в постійному професійному самовихованні та самоосвіті, вміння керувати особистим удосконаленням і вдосконаленням інших, розвивати свої розумові здібності, систематично поповнювати знання, використовувати новітні досягнення психолого-педагогічної науки. Це означає давати студентові не готові педагогічні рецепти, а правильно його орієнтувати в самостійних пошуках шляхів професійного становлення, допомагати йому засвоїти думку про необхідність поєднання самовдосконалення з ростом професійної майстерності.

Практика показує, що нинішнє покоління випускників недостатньо підготовлене саме в аспекті професійно-педагогічної самоосвіти й самовиховання.

Діалектика навчального процесу, сучасні виклики щодо впровадження педагогічних технологій постійно ставлять перед учителем нові педагогічні завдання, на які не може бути готових вичерпних відповідей. Окрім цього, швидко зростає обсяг знань з кожної наукової дисципліни, взаємопроникнення наук, старіння інформації. Ці тенденції зумовлюють той факт, що обсяг знань, необхідних для засвоєння сучасним спеціалістом, стає практично безмежним. У процесі вузівського навчання студент не може отримати систему знань, яка буде цілком достатньою для подальшої професійної діяльності протягом декількох десятиліть.

Науковці-дослідники зазначають, що в умовах динамізму знань, інформації, технологій навчити людину навіть у найліпшому університеті на все життя неможливо. Для того, щоб особистість не втратила конкурентоздатності, була функціонально дієздатною, необхідно виховувати

потребу в знаннях і вмінні вчитися протягом життя.

Специфічною рисою самовиховання й самоосвіти є те, що вони базуються на власній ініціативі вчителя, до того ж зумовлені рівнем повсякденної актуалізації потреб шкільної практики. Експериментально доведена роль самостійної роботи як провідної форми навчально-пізнавальної та навчально-практичної діяльності студентів, засобу її активізації

Необхідність організації самостійної роботи обумовлена все вищими вимогами до рівня загальнокультурної і спеціальної підготовки випускників ВНЗ, зміною загальноосвітніх парадигм, підготовкою майбутніх фахівців до професійного, компетентного входження в ринок праці з міцно сформованими потребами у постійній професійній самоосвіті та саморозвитку.

Ефективність самовиховання й самоосвіти залежить від таких важливих складових, як самоаналіз, самооцінка, самоконтроль, які мають охоплювати всі етапи діяльності студента в період навчання та проходження педпрактики. Формування вмінь і навичок студентів правильно оцінювати результати своїх дій сприяє підвищенню ефективності самовдосконалення, адекватна самооцінка є однією з ознак їхньої професійної зрілості. Самоконтроль та самооцінка, як правило, є основними джерелами самокоригування власної діяльності.

Формування вмінь і навичок самовдосконалення та самоосвіти починається в ході освоєння студентами програмових дисциплін. Тільки чітко організований навчальний процес може повною мірою забезпечити розв'язання всіх завдань на шляху досягнення професійно-виховної компетентності, становлення творчої особистості майбутнього фахівця початкової школи.

Процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних педагогічних технологій має організовуватись таким чином, щоб викладачі ВНЗ самі впроваджували такі технології у навчально-виховний процес. Для того, щоб студент – майбутній учитель початкових класів – будував власну діяльність на основі педагогічних технологій, необхідно, щоб він був реальним учасником такого процесу, в період професійного становлення засвоїв як приклад для наслідування спосіб побудови навчально-виховного процесу на інноваційній основі.

М. Скаткін писав, що вчителі, як правило, навчають учнів так, як їх учили самих. Ось чому, найкращий спосіб ввести у шкільну практику зміни, нові методи викладання, полягає в тому, щоб застосовувати ці методи на заняттях з майбутніми вчителями [4, с.57].

У процесі реалізації даної умови необхідно забезпечувати спрямованість кожного навчального предмета, цілісного педагогічного процесу на підготовку студентів до інноваційної діяльності, до

використання педагогічних технологій. Дана умова передбачає необхідність відбору змісту навчального матеріалу, а саме збагачення змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки системою понять та теоретичних знань із основ педагогічних інноваційних технологій (теоретичні основи інноваційної діяльності, загальнопедагогічні нововведення, професійно-фахові інновації), озброєння студентів системою умінь практичного використання педагогічних технологій.

Для виконання поставленого завдання необхідно:

- визначити провідну складову мети кожного навчального предмета, його можливостей у підготовці майбутніх учителів початкових класів до інноваційної діяльності;
- виявити найбільш вагомні професійні засоби, які сприяють формуванню компонентів педагогічних технологій;
- визначити доцільну структуру навчального предмета, питомої ваги кожної її частини;
- розробити практичні завдання і заняття, які є засобами формування компонентів інноваційної діяльності.

У професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів необхідним є застосування педагогічних технологій. У процесі викладання педагогічних дисциплін викладачі повинні використовувати різноманітні методи: проблемно-пошукове викладання теоретичного матеріалу; діалоги, полілоги, дискусії (круглий стіл, диспут з елементами «мозкової атаки (штурму)», аналіз та обговорення педагогічних досліджень); моделювання казкової реальності; педагогічне консультування; педагогічний тренінг; ділові педагогічні ігри з подальшим обговоренням ефективності обраних методів, прийомів навчання; самостійне розв'язання педагогічних завдань з подальшим оцінюванням виконаної роботи тощо.

О. Матвієнко пропонує у підготовці студентів використовувати метод моделювання конкретних педагогічних ситуацій (аналіз цих ситуацій, проектування способів дії в цих ситуаціях, розігрування дій в умовах запропонованих ситуацій), який дає змогу заздалегідь, ще до безпосередньої практики в школі перетворювати й синтезувати знання, набуті під час вивчення окремих теоретичних дисциплін, і плідно використовувати їх для досягнення належних результатів у фаховій діяльності. Використовуючи такий метод у процесі підготовки майбутніх учителів, викладачі створюють умови для розвитку в них якостей, необхідних для здійснення технологічної діяльності [3, с. 117].

Активні методи навчання й виховання в процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін запроваджуються не тільки з метою формування творчої, спрямованої на нововведення особистості, а й для того, щоб майбутні вчителі початкової школи застосовували у своїй подальшій

професійній діяльності методи і форми, що проводяться викладачами.

Висновки. Об'єктивна необхідність поширення інноваційних педагогічних технологій вимагає відповідної підготовки вчителя початкових класів. Різні аспекти підготовки вчителів до інноваційної діяльності стали предметом дослідження науковців у галузі педагогіки вищої школи і професійної освіти у контексті тих змін, що відбуваються в системі освіти України. Підготовку вчителя початкової школи до впровадження інноваційних технологій навчання у школі першого ступеня ми розглядаємо як багатогранний навчально-пізнавальний процес, спрямований на оволодіння майбутніми педагогами професійними знаннями, вміннями, навичками та на якісний рівень його готовності як учителя до проектування дидактичних технологій у навчанні молодших школярів під час вивчення різних предметів.

Отже, під педагогічними умовами професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи ми розуміємо сукупність взаємозалежних елементів освітнього середовища – факторів, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, реалізуються в навчально-виховному процесі ВНЗ, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою оптимізації професіогенезу майбутніх фахівців і спричиняють підвищення ефективності процесу професійної підготовки людей з вищою освітою.

Також зазначимо, що знання і дотримання кожним викладачем ВНЗ педагогічних умов підвищує ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання педагогічних технологій.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпін'я: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В.М.Манько // Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова. – К.: Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153–161.
3. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій. / О.В. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 300 с.
4. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований: (В помощь начинающему исследователю). / М.Н. Скаткин. – М.: Педагогика, 1986. – 152 с.
5. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителів початкових класів. / Л.О. Хомич – К.: «Магістр-S», 1998. – 200 с.
6. Електронний ресурс. - Режим доступу – <http://bibl.com.ua/pshologiya/4077/index>.

References

1. *Great dictionary of the modern Ukrainian language* (2009). Ed. V.T. Busel. Kyiv: Irpin': WTF "Perun". [in Ukrainian].
2. Man'ko, V. M. (2000). Didactic conditions of forming students' professional and educational interest in special subjects. *Socialization of personality: Coll. of scientific works. National Pedagogical Dragomanov University*. Kyiv: Logos. 2. 153-161. [in Ukrainian].
3. Matviienko, O. V. (2001). *Method of specific teaching situations*. Kyiv.: Ukrainiis'ki propileii. [in Ukrainian].
4. Skatkin, M. N. (1986). *Methodology and methods of teaching research: (The assistance to the researcher-beginner)*. Moscow: Pedagogika. [in Russian].
5. Khomich, L. A. (1998). *Vocational and educational training of primary school teachers*. Kyiv: "Mahistr-S". [in Ukrainian]
6. Retrieved from <http://bibl.com.ua/pshologiya/4077/index>.

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про авторів:

Дубяга Світлана Миколаївна
svetlana_107@bk.ru

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Довга Світлана Іванівна

Нікопольське педагогічне училище ДВНЗ
«Криворізький національний університет»
вул. Станіславського 7, м. Нікополь,
Дніпропетровська обл. 52210, Україна
doi: 10.7905/нвмдпу.v0i14.1049

Матеріал надійшов до редакції 12.03.2015 р.

Подано до друку 16.04.2015 р.